

הנידון כאן הוא משום עשיית אהל, שאסרו לכסות גיגית או כלי אחר שהוא רחב מאד (מג"א עפ"י תוס' ביצה לב ור"ן) בבגד וכד' אם יש בו חלל טפח [משא"כ אם הכלי מלא. ר"ן, רשב"א] בזמן שמכסה את כולו, אבל אם משאיר ממנו מקצת גלוי – מותר. [ואם היה מכוסה קצת מערב שבת, מותר לכסות כולו בשבת, שהרי תוספת על 'אהל עראי' מותרת. שער הציון סוס"י שטו].

ואילו לדעת הראב"ד (ערשב"א ור"ן ורישב"א) אין איסור 'אהל' בכיסוי כלים, אלא לכך אסרו לכסות כל הגיגית בבגד, מפני שנראה כמשמר.

ונכון להחמיר כפירושו הראשון, שכן היא דעת הרבה ראשונים וכפי שפסק בשלחן ערוך. ועל כן חבית גדולה של מים אין לכסותה כולה בשבת כשיש בה חלל ריק טפח. והנהגים להקל בזה אין למחות בידם, שיש להם על מי לסמוך (עפ"י משנ"ב סוס"י שטו).

בכיסוי המיוחד לכלי, כתב הט"ז (סקי"א) שמוותר. אך בבאה"ל (סעיף יג ד"ה בגד) נקט דלא כהט"ז ופירש שמדובר בהלכה זו בבגד המיועד לצורך זה. ואולם אם יש לכיסוי בית אחיזה לדברי הכל מותר (כן מובא בשש"כ כד הערה עא מהגרשו"א). ונראה שהוא הדין כשהוא מיוצר ומותאם לאותו כלי, שאינו נראה כאהל כלל. ולכן אין איסור זה שייך בכיסוי דודי המים הגדולים שעל הגגות. גם י"ל כיון שאין הכיסוי על פני כולו, הרי זה רק תוספת אהל עראי, וצ"ע.

'דבי רב פפא שאפו שיכרא ממנא למנא...' מכאן מבוואר כסברת מהריט"ץ (בתשובה רג, מובא בפוסקים או"ח שיט) שאין 'ברירה' בהפרדת דבר מוצק הנמצא בתוך משקה, מפני שהוא כבר ברור ועומד ואינו בגדר 'מעורב' [והתיר לפי זה להסיר צירעה מכוס משקין, והמליץ: 'אין ברירה בלח, וגם את הצירעה ישלח'. ואולם דעת הט"ז (סקי"ג) שאין להסיר אלא אם יטול קצת משקה עמהם]. ורק בסוף השפיה שכבר יש שם 'תערובת' על הטיפות, כשמפרידן שם 'בורר' עליו (עפ"י חזון איש נג).

ופירש החזו"א לפי זה דברי הט"ז שצריך להסיר מעט משקה עם הנובב – כי יש מקום לומר שהיין המטפח על גוף הנובב נחשב כ'מעורב' עמו, לכן יקח קצת משקה עמו, שהמשקה הנשאר ודאי אין הנובב 'מעורב' בו.

ובשו"ת אור לציון (לגרבי"צ אבא שאול זצ"ל. ח"א או"ח כז) נטה מדבריו וכתב להוכיח שמחלוקת הראשונים היא בדין ברירה בלח הנ"ל, אך דוקא בהסרת המוצק מהנוזל, שיש סברא לומר שהגוש עוכר את המשקה וכשמסירו הרירו מתקן את המשקה בכך, אבל הסרת הנוזל מהמוצק אינו 'בורר', וזהו הטעם שמוותר לערות היין בנחת ולהפרידו מהשמרים, שבהסרת המשקה העליון אין נחשב 'בורר' מהשמרים העומדים לעצמם, משא"כ בנטילת המוצק מהמשקה.

'ניצוצות לבי רב פפא לא השיבי.' יש להוסיף על מה שכתב רש"י שמטיל שכר היה, שמפני עשירותו לא היו חשובים הניצוצות בביתו. וכמבואר בכמה מקומות שהיה עשיר – ע' בפסחים מט. קיא. קיג. (כפי שציין בחזו"א ב"ב סוס"י ה. ויש להעיר עוד מב"מ סה. סט: אודות הלואות שנתן).

דף קמ

'אימיה דאביי עבדא ליה ולא אכל... ובחשי ליה בשופתא דתומא ואכל.' נראה שהחמירו ונמנעו מלאכול כדי שלא יעשו להם כן בפעם אחרת, הגם שמן הדין אין סברא לאסור המאכל בכך. ומצינו כיוצא בזה לעיל קט (שפת אמת).

'אם כן מה בין לי ולך.' ... ובכהאי גוונא מה שהשיב ר' ינאי לר' יוחנן תלמידו 'מה בין לי ולך' במסכת

שבת דף ק"מ ע"א, אינו כדברי גאון ורם לבו ומבזה זולתו, כי מותר לרב לדבר אל תלמידו לקנטרו על מיעוט הבנתו לסיבת התרשלותו. ומכל מקום אפשר דר' יוחנן שקיל למטרפסיה שכן השיב הוא לאיסי מסכת חולין דף קל"ז ע"ב. ובשניהם פירש רש"י דידענא לפרושי מתניתין טפי ממך, וזה צריך לעיון דבשניהם לא תלי הדבר בפירוש המשנה רק שכך קיבל.

ולולי פה קדוש דרש"י הייתי אומר שהם דברי ענוה, והגדיל מעלת תלמידו או חבירו, וכך אמר לו בתשובתו שכך קיבל ולולי ששימש רבותיו מאד ועל כן רבתה קבלתו, 'מה בין לי ולך' – כי מצד ההשגה ועיון וחכמה אין חילוק. אי נמי י"ל כי 'בין לי ולך' כמוכּן לכל שודאי טובא יש, רק שמלת 'לי ולך' ענינו הבאת הדבר ממקום אחר אל האדם כנודע, ורצונו לומר שהרבה יותר קבלתי ושמשתי רבותי מאתה, דאם כפשטיה להגדיל מעלתו על מעלתן היה לו לומר 'מה ביני לבינך' (מתוך תשובת חות יאיר סו"י קנב).

והנצי"ב פרש ששיטת רבי יוחנן בכל מקום 'הלכה כסתם משנה', ואף אם חכמים חולקים על כך בברייתא [שאם לא כן מה רבותא יש בדבר]. ואילו רבי ינאי אינו סובר כן, ולדעתו אם המשנה כדברי היחיד בברייתא, הלכה כרבים ולא כסתם משנה.

'אלא אמר אביי: מדרבנן, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול'. ונפקא מינה בטעם זה שאפילו עושהו לצורך שתיה בעלמא ולא לשם רפואה אסור משום דרך עשיית חול (באור הלכה שכא"יח).

'מהו לכסכוסו כיתניתא בשבתא, לרכוכי כיתניתא קא מיכוין ושפיר דמי או דילמא לאולודי חיורא קמיכוין ואסיר'. 'מכוין' לאו דוקא, שאם כן נשאל את פיו – אלא כלומר מהו עיקר המעשה בכך שהמעשה האחר טפל לו (ריטב"א).

היה מקום לומר שאפילו מכוין ללבן מותר כי עיקר המעשה הוא ריכוך, ואולם במשנ"ב (שב סקכ"ד) כתב שאם מתכוין לצחצה אסור כמו בסודר. ויש לפרש דברי הריטב"א בשאינו מכוין ללבן ואעפ"כ נסתפקו שמה הוא מעשה של ליבון והרי כאן פסיק רישיה, או אין זה מעשה ליבון מצד עצמו, אך אם מתכוין אליו אסור (וע' כיו"ב במובא לעיל קיז. קלג. ולהלן קמה. אודות פעולות שמטרתן מגדיר את שמן). דוגמא לדבר, להלן קמא: סך את רגלו בשמן ומניחה כמנעל ואם מתכוין לעבד אסור. ואף שלמסקנא אסרו בשניהם, היינו משום גזרה (כדפרש"י) לפי שהוא עיבוד דאורייתא (כמו שכתב בחיי אדם, מובא במשנ"ב שכו סק"ב), משא"כ כאן. וע' דוגמא נוספת בספר חדושים ובאורים (טז, יא) אודות גרירת טיט מהמנעל בחודו של סכין שאף לרבי יהודה מסתבר שמוותר, הגם שאם מתכוין להחליק חייב משום ממחק. וע' ע"כ כיו"ב בקהלות יעקב שבת ב.

(ע"ב) 'משלפו לדידה מקניא – שרי'. ואם תאמר כיון שהניח הכתונת מדעת על הקנה, מדוע לא תאסר משום 'בסיס לדבר האסור'? יש לומר שאין נקרא 'בסיס' אלא כאשר מונח האיסור על ההתר, אבל כאן הכתונת מונחת על האיסור הלכך לא נעשית 'בסיס' (ב"ח שח, י).

ואם ההתר משמש לאיסור, יש מסתפקים לומר שאעפ"י שהוא מעליו נעשה 'בסיס לדבר האסור' (ע' פמ"ג ריש סי' שח במ"ז אות ד). ולפי זה האטדים התופסים את הכבסים האסורים בטלטול, אסורים בטלטול (עפ"י ש"כ כ הערה קנז, ע"ש). וצריך לומר שמדובר שיכול לשמוט הכתונת בלא טלטול הקנה עמו, שאם לא כן נמצא מטלטל את הקנה (עפ"י משנ"ב שח ס"ק סד, מא"ר. ובספר שמירת שבת כהלכתה (פ"כ הערה קפא) העיר הלא טלטול מן הצד לצורך דבר המותר הוא).

‘ואמר רב חסדא: אנא לא בעניותי אכלי ירקא ולא בעתירותי אכלי ירקא... בעתירותי דאמינא היבא דעייל ירקא ליעול בשרא’ –

‘...ומה שאמר ויהי כן על הירקות למאכל, היינו שיוכלו לתת חיות לאדם אף שבהם עצמם אין חיות, ולא דמי לבעלי חיים שהיו נפש חיה ואם כן יש בהם כח חיות להחיות נפש אדם, וכידוע דברי האר"י על מה שאמרו **לא בעתירותי אכלי ירקא... ליעול בשרא וכוורא** – דרצה לומר כשהיה עשיר בדעת, להעלות ניצוצות קדושים מבעלי חיים. ובפשוט גם כן, כי בעשירותו, מאחר שהשי"ת נתן לו עשירות והזמין לפניו אכילת בשר ודגים מסתמא צריכים... (כאן מחוקות כמה חיבות) חיותן, כי מאכל שהשי"ת מזמין לאדם הוא מה שצורך לחיות נפשו... (כנ"ל) ראוי לאכול... סימן דאין יכול לקבל חיות ממנו ושאיין ראוי לו. וכמו שאומרים בשם אחד קדוש שע"כ בהכרח שיאכל מה שחושק מי שיודע שאין חשקו מצד היצר הרע שכבר לבו חלל בקרבו ועל כרחו צריך להם להחיות נפשו...’ (ליקוטי תורה מכת"י רבי צדוק הכהן, נדפס בסוף ספר פוקד עקרים, עמ' 62. וכ"ה בפרי צדיק לך לך ה; תוריע ט)

‘בעניותי בתורה, לא אכלתי ירקא – מצוות שאפשר לעשותן על ידי אחרים, ויכול כל אחד לעשותן – משום דגריר – מושך זמן הרבה בעשייתן ומתבטל בין כך מתלמוד תורה. בעתירותי... באתרא דליעול ירקא ליעול בשרא וכוורא – בשרא דתורה ללמוד וללמד (קומץ המנחה כא).

‘ואמר רב חסדא: האי מאן דאפשר ליה למיכל נהמא דשערי ואכל דחיטי קעבר משום בל תשחית’. אף על פי שאמר לעיל בעתירותי לא אכלי ירקא דאמינא היבא דעייל ירקא ליעול בשר וכוורי – יש לחלק שבשר ודגים מוסיפים כח ומועילים לגוף מן הירק, משא"כ פת חטים אינה מעולה משעורים אלא טעימה יותר [אך קשה ממה שאמרו (רפ"ג דפסחים) שפת נקיה טובה לכמה דברים מפת קיבר – משמע שפת חטים מעולה מן השעורים] (שפת אמת).

וצריך לומר שבכלל 'מאן דאפשר ליה' היינו אדם שמרגיש טוב באכילת פת שעורים לא פחות מבחטים. ומ"מ דחו זאת משום שסוף סוף עדיף לגוף פת חטים ובל תשחית דגופא עדיף.

‘ואמר רב פפא: האי מאן דאפשר למישתי שיכרא ושתי חמרא עובר משום בל תשחית’. (ע"ע בח"א מהרש"א ובבאור דבריו בהגהות 'טל תורה' להג"ר מאיר אריק).

ומצינו לרב פפא כמה מאמרים השייכים לשיכר ושתיה, ענין אומנותו, שמייצר שיכר היה והשכר מצוי בביתו ולא היין, ע' ב"מ סה. ופסחים קיג. וכמו שאמרו לעיל קלט: שבביתו שפו שיכר מכלי לכלי בשבת כי טיפות השיכר אינן חשובות שם, כדפרש"י; –

ברכות מד: אמר ליה רבא לרב פפא: סודני, אנן תברינן לה בבשרא וחמרא אתון דלא נפיש לכו חמרא במאי תבריתו לה... (וע' מנחות עא. וברש"י).

סוכה מט: 'שכר לשון שתיה... ש"מ כי שבע איניש חמרא מגרוניה שבע'.

כתובות ח: ע"ז ח: 'אמר רב פפא משמיה דרבא: מכי רמו שערי באסיתני'.

בבא קמא לה – 'דההוא תורא דהוה בי רב פפא... ופתקיה לנוייתא ושתי שיכרא'.

בבא מציעא סו: 'אמר רב פפא: האי אסמכתא... אשכחיה דקא שתי שכרא קני'...

ע"ז לא: 'רב פפא מפיקין ליה (- השכר) אבבא דהנותא ושתי'.

וכן מצינו לרב פפא כמה מאמרים בעניני תמרים, שמהם הופק השיכר שלהם; –

יומא עט: 'תרי קבי דתמרי חד קבא דקשיבא וסריח'.
 מועד קטן י: אמר רב פפא להתיר לייבש תמרים במועד כדי שלא יתליעו.
 כתובות ס. ר"פ אמר אפילו תמרא דהנוניתא'.
 ב"מ סז: 'אמר מר זוטרא משמיה דרב פפא... ואפילו מתמרי דאבודיא'.
 כריתות יד. 'רב פפא אמר כגון דמלייא בתמרי'.

'נקיט מרגנתא בחדא ידיה וכורא חדא ידיה. מרגניתא אחוי להו וכורא לא אחוי להו עד דמיצטערן והדר אחוי להו'. הריטב"א נטה מפרש"י (וכתב שאינו מחזור כלל. וע' אגרות משה אה"ע ח"ד סוס"י סו), ופירש שרצה ללמד בנותיו מדת הצניעות שהיא טובה. ונטל מרגלית בידו אחת ופחם בידו האחרת. המרגלית הראה להן לאלתר ואת הפחם לא הראה, כסבורות שהוא דבר חשוב מאד ומצטערות היו לראותו, ורק לאחר מכן הראה להן – להודיען שהדבר הצנוע, אדם מחבבו יותר. והנצי"ב בחדושו פירש בדרך זו: שני חיובים הם שחייב הבעל לאשתו; תכשיטים ותשמיש. ורמזו רב חסדא לבנותיו בדרך חכמה שתכשיטים אפשר להן לבקש בפה מלא אבל לא תשמיש. מה עשה, נטל מרגנית בידו אחת – רמז לתכשיטים, ודג בידו אחרת – רמז לתשמיש, שהדגים פרים ורבים הרבה. את המרגנית הראה להן מיד ואת הכוורי לא הראה עד שהיו מצטערות להראות להן.

'גורפין מלפני הפטם ומסלקין לצדדין מפני הרעי'. יש מפרשים [דלא כפרש"י] 'לפני הרעי' – היינו שור של מרעה, כלשון הכתוב (מלכים-א ה) ועשרים בקר רעי. שור זה אינו מעונג ורגיש כשור של פטם [וכמו שאמרו בירושלמי כאן: 'מה שהפטם מותר הרעי אוכל'], הלכך אינו גורף הזבל לגמרי מפניו אלא דיו בסילוק לצדדים (כן הביא ב'חדושי הר"ן' מרבנו יהונתן, וכתב שזה הפירוש עיקר. וכן משמע בפירוש רבנו חננאל ובמאירי. וע' גם בירושלמי כאן. וע' בהגהות מהר"ץ חיות והגהות הגרי"ש נתנון למשניות; עיונים בדברי חז"ל ובלשונם עמ' כז-כה; מאור ישראל).

'איבעיא להו רבנן ארישא פליגי או אסיפא פליגי'. יש לשאול מה טעם יחלקו חכמים רק בסיפא, והלא נראה שהגריפה מלפני הפטם חמורה יותר שעיקרה הזזת פסולת, כמו שפרש"י שגורפים כדי שלא תתערב העפרורית [אמנם ברמב"ם (שבת כו, יט) נראה שעיקר הגריפה במאכל ולא בפסולת], משא"כ סילוק התבן והשעורים.

ואפשר כיון שהגריפה ברישא נועדה לצורך פיגוי המקום, יש להתייר יותר מסילוק התבן שהוא לצורך שמירת התבן עצמו [כמו שמצינו חילוק זה בטלטול כלי שמלאכתו לאיסור, שלצורך מקומו מותר ולצורך שמירתו אסור] (עפ"י שפת אמת).

דף קמא

'הקש שעל גבי המטה לא ינענענו בידו'. מדובר בקש שלא ייעדוהו לשכיבה, ועתה הוא בא לשכב עליו ולשוטחו לשכיבה שלא יהא צבור וקשה, אבל היה מיועד לשכיבה – מותר בטלטול. [וגם בסיפא שהתירו כשהיה עליו כר או כסת, אין מדובר במחשב עליו ומיעדו לשכיבה אלא שישן עליו מבעוד יום] (עפ"י רש"י ור"ן נ. וכן הובא במשנ"ב שיא ס"ק לא).

- א. יש אומרים שלא התירו הערמות הללו אלא לצורך גדול (מאירי) והצלה מהפסד, כגון בנידונים שבסוגיתנו (עפ"י ב"ח שיד). ויש חולקים (עפ"י ט"ז).
- ב. כתבו פוסקים שבזמננו אין לנו 'תלמיד חכם' לענין זה ואסור לכל אדם להיכנס לספינה באופן הנזכר (מגן אברהם סוס"י שלט בשם מ"מ. ואולם הטור הביא דין זה). ולענין סתימת נקב בשום וכד', כתב המגן-אברהם שאין להחמיר (וע' תורי"ד להלן קמו: שתלה דין זה במחלוקת אמוראים שם בענין נתינת עלה של הדס בנקב הכלי, ושם מסקנת ההלכה להקל). ויש חולקים (מובא במשנ"ב שיד סק"ג).

דפים קלט – קמ

- רכו. האם הפעולות דלהלן מותרות בשבת?
- א. נתינת מים על גבי השמרים שבמשמרת?
- ב. סינון יין בסודרים ובסלים.
- ג. שפיית משקים מכלי לכלי כדי שהנוזל יעבור והמשקעים יישארו במקומם.
- ד. שטיחת בגד על גגית יין לכסותה.
- ה. הידוק קסמים וכד' בפי הכלי, כדי לסנן את המשקים הנרוקים ממנו.
- ו. נתינת ביצה במסננת של חרדל.
- ז. ריכוך החרדל ומסמוסו במשקה; נתינת משקים ואכלים לשחליים ולשום המרוסקים.
- ח. עשיית אנומלין ואלונטית.
- א. נותנים מים על גבי השמרים (הנתונים במשמרת מבעוד יום) בשביל שיצולו (השמרים, והמים יזובו מהם עם מעט יין הבלוע בהם. וטעם הדבר, שהמים שהוא נותן צלולים הם ואין בהם דבר שצריך לבררו מהם. משנ"ב שיט סקל"ג).
- א. מותר ליתן בשבת מים על גבי שמרים שבהבית כדי שיקלטו טעם היין, ולהוציאם ולשתותם בשבת (כן יש מפרשים דין משנתנו - ע' בחדושי הר"ן בשם הר"ן יונתן; רע"ב. וכן פסקו אחרונים - מובא במשנ"ב שם).
- ב. נראה שאם המשמרת שקועה ביין, אין להגביהה על מנת שיוזבו המשקים ממנה, שהרי היין שבתוכה מעורב בשמרים ועתה הוא מפרידם. וכן שקית תה או כפית-עלי-תה שמוציאה מהמים, נכון להחמיר שלא להוציאם ולאוחזם בידו כדי שיוזבו המים לכלי, אבל אם אינו מכוין לכך אפשר שמותר (עפ"י הגרשו"א אויערבך - שש"כ פ"ג הערה קעא). ויש מחמירים אף בשאינו מתכוין (ע' בשו"ת שבט הלוי ח"ח נח).
- ב. שנינו: מסננים את היין בסודרים ובכפיפה מצרית (= סל העשוי מנצרים). ובלבד שלא יעשה גומא בסודר (שבכלי כמעשה חול. או גם שיבוא לידי סחיטה (רש"י). רב שימי רב חייא), ולא יגביה הכפיפה מקרקעיתו של כלי טפח (שיעור 'אהל' (רש"י), כדי לעשות שינוי מדרכו בחול (ר"ן). רב חייא בר אשי).
- א. לדעת הרמב"ם אין התר לסנן אלא בסודר ובמשקים צלולים, או אף בעכורים ובין הגתות שכל היין אינו צלול, אבל במשמרת אסור לסנן כלל [ואם הם צלולים ביותר ואינם צריכים סינון כלל - מותר. עפ"י רדב"ז ח"ה א'תלד], וכן בסודרין אסור לסנן משקים עכורים. והרשב"א ועוד ראשונים נקטו שבמשמרת מותר בצלול ואסור בעכור ובסודר מותר אפילו

עכור. והיינו בעכור קצת שאפשר לשתותו בלא סינון אך רוב בני אדם מקפידים על כך, אבל עכור הרבה אסור אף בסודרין (ראשונים).

וטוב לחוש לדעת הרמב"ם לענין סודר, להצריך שיהיו המשקים צלולים, שכן דעת כמה ראשונים. ואולם לענין משמרת הלכה כדעת שאר הראשונים שמותר לסנן בה יין צלול. והגדרת 'צלול' – כשראוי לשתיה אצל רוב בני אדם (ר"ן וש"פ), ויש מחמירים דוקא כשכולם יכולים לשתותם כך (ב"ח) ואין מסגנם אלא כדי שיהיו צלולים ביותר (עפ"י משנ"ב שיט"י) ע"ע פריים נוספים לעיל קט.

ב. כתבו הפוסקים (עפ"י רשב"ם בתוס' לעיל קכ; או"ח שיט"י) שלא התירו סינון בסודרין אלא ביין וכד', אבל במים אסור משום ליבון הבגד [ולהט"ז אף יין לבן בכלל. והא"ר חולק]. יש מפרשים משום ששרייתו של הסודר זהו כיבוסו, והמג"א והגר"א מסיקים שאין לחוש משום כך מפני שאין עליו לכלוך אלא הטעם הוא שמא יבוא לסחטו. ולפי זה בסודר העשוי ומתוקן לכך מותר שלא יבוא לסחטו (עפ"י משנ"ב שיט"י סקל"ז).

ג. בבית רב פפא היו שופים שכר מכלי לכלי. ופירש רבינא לרב אחא מדיפתי שלכך מותר, הואיל והניצוצות (= הטיפות) שבגמר המזיגה אינן חשובות בבית רב פפא [שעושה שכר היה], לכך אין בזה חשש 'בורר' (כי כשמגיע לניצוצות המעורבות עם הפסולת – משליכן עם הפסולת. ועד שמגיע אליהן אינו 'בורר' מאחר ואין הפסולת מעורבת).

א. ומותר לכל אדם לעשות כן אם נזהר להפסיק העירוי עם תחילת טפטוף המשקה לאחר פסיקת הקילוח (שו"ע שיט"ד). ואם רוצה לשתות מיד – מותר בכל אופן [כאשר אין בכלי דבר המשמש כמסננת], שהרי זו כברירה בידו אוכל מתוך פסולת (משנ"ב שם עפ"י אחרונים). ויש אוסרים אף בזה (עפ"י שו"ע הגר"ז בקו"א; חיי אדם טו, ט – שסוברים שנחשב זה כבורר פסולת מתוך אוכל. ויש מי שכתב לאסור מפני שנחשב כבורר בעזרת כלי. עפ"י אור לציין ח"א או"ח כז).

ב. דבר מוצק שחלקו אסור וחלקו מותר [כגון דבר שנאסר בכדי נטילה או קליפה]; יניח מעט מהחלק הכשר סמוך לאיסור וחותרך השאר ואוכל. ואף שיש מקום לחלק ולהתיר כאן יותר מבעירוי נוזלים, מ"מ יש להחמיר. ואפילו אם בדעתו לאכול לאלתר יש להחמיר כיון שאינו דבר הרגיל והצריך להיות (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ג יד, א עמ' רלד).

ד. אמר רב: אותו כיסוי העשוי מבד שמכסים את הגיגית, על מחצית ממנה – מותר, על כולה – אסור. כלומר לא יטחנו על פי כולה משום אהל אלא ישאיר מעט מגולה (עפ"י רש"י ורמב"ם; או"ח שטו, ג).

א. דוקא בכלי רחב מאד אסור. אבל בשאינו רחב מאד מותר כיון שהדפנות כבר עשויות ואין כוונתו לעשיית אהל אלא שממילא נעשה. ולכך מותר להחזיר קדירה על גבי כירה ואין חוששים משום עשיית אהל (מגן אברהם בשם תוס' ור"ן. וע"ש במשנ"ב סקמ"ח בשם הח"א, שאם מעביר הכלי ממקום למקום כדי לכסותו במקום אחר יש לאסור אפילו אינו רחב הרבה, שנחשב כעושה מחיצות. ובחזו"א (נב, י יד) פקפק בדבר. וע"ע שש"כ כד הערות עא עה ובתקו"מ).

כתב החי"א-אדם (מובא במשנ"ב שטו סקמ"ח ובשעה"צ) שאסור להחזיר מגירה לשלחן אם יצאה כולה, כשיש בחללה טפח [אבל במגרה שיש סביבותיה מחיצות גם לאחר הוצאתה – מותר. וכן אם המגירה מלאה בחפצים ואין שם חלל טפח – מותר. עפ"י שש"כ כד הערות פה פו ובתקו"מ]. ובחזו"א יש (נב, יד) כתב שאין בדבר משום עשיית אהל שהרי אינו אלא כעושה מחיצות תחת גג קיים.

- ב. כתבו הר"ן והרשב"א (ומובא בשו"ע שם): דוקא כשהכלי אינו מלא ויש בו חלל טפה, אבל אין בו חלל טפה – מותר.
- ג. אם הכלי היה מכוסה במקצת מערב שבת, מותר לכסות כולו בשבת, שהוספה על אהל עראי מותרת (שער הציון שטו סקנ"ט).
- ד. יש חולקים וסוברים שמותר לכסות כלים רחבים, ולא אסרו לכסות הגיגית כולה אלא מפני שנראה כמשמר (עפ"י ראב"ד ורשב"א). ולדבריהם מותר לכסות חבית גדולה של מים בשבת. ואם נכון להחמיר כדעת שאר הראשונים, הנהגים להקל בזה אין למחות בידם, שיש להם על מי לסמוך (משנ"ב סוס"י שטו).
- ה. אם הבגד אינו מיוחד לכך [שאו אינו מקפיד אם יירטב], יש לחוש שמא יסחוט הלכך לא יכסה אפילו אם אינו מכסה לגמרי (באור הלכה שטו, יג, עפ"י גמרא לעיל מח.).

ה. אמר רב פפא: לא יהדק אדם קסמים וקשים בפי כלי מזיגה, משום שנראה כמשמרת. וכן אם היו הקסמים קבועים בכלי מערב שבת, לא ישתמש בהם בשבת אם המשקים עכורים קצת, אבל משקים צלולים שמסננם רק מפני קסמים דקים שבהם – מותר (עפ"י פוסקים שיט, יג). ומותר למוזג תמצית תה צלולה מקומקום שיש בתחתיתו עלי תה, גם אם בזרבובית הקומקום מותקנת מסננת. ואם עלי התה מעורבים בתמצית, או שכבר כלתה התמצית הצלולה – יש אוסרים למוזג התה דרך המסננת ויש מתירים כשרצונו להשתמש לאלתר בתמצית (עפ"י שמירת שבת כהלכתה ג, נו).

ו. נותנים ביצה במסננת של חרדל (שהחרדל נתון לתוכה, והחלמון נוטף ומסננת עמו ואילו החלבון שהוא קשור, נשאר במסננת. ורבינו הלוי פירש: מסנן ביצה לתוך תבשיל, ועושה זאת במסננת של חרדל דוקא משום שינוי. רש"י). שנה רבי יעקב קרחה הטעם, לפי שאין עושים אותה אלא לגוון (- למראה. הלכך אין כאן ברירת 'פסולת' מ'אוכל', ששניהם 'אוכל'. רש"י). ע"ע לעיל קלד אודות סינון חרדל.

ז. חרדל שנילוש מערב שבת, נחלקו אמוראים האם וכיצד מותר בשבת להמחותו; רב אמר: ממחו בכלי אבל לא ביד (שכך נמחה טוב יותר. רש"י). ושמאל אמר להפך; ביד ולא בכלי, שלא כדרך הרגילה (וכן חזר רבי אלעזר ועמד בשיטתו). ורבי יוחנן, לאחר שהתיר בשניהם חזר ואסר בין ביד בין בכלי. וכן נקטו אב"י ורבא. ומסופר על אב"י ורב חייא בר אשי שנמנעו מלאכול חרדל שהומחה בשבת, אף כי זעירי (רבו של רב חייא בר אשי) אכל. ורבינא, היו בוחשים לו בשבת ביד של השום (= אמצעיתו), ואכל. והסיק רבי זירא להלכה שמותר להמחותו בין ביד בין בכלי, ונותן לתוכו דבש ולא יטרוף (בהכאה) אלא מערב (בנחת. משנ"ב שכא ס"ק נח).

שחליים שנשחקו מערב שבת, למחר נותנים לתוכם שמן וחומץ וממשיך אמיתא (= מנסה) לתוכם, ולא יטרוף אלא מערב. וכן שום שרוסק מערב שבת, למחר נותנים לתוכו פול וגריסים ולא ישחוק אלא מערב וממשיך אמיתא לתוכם.

יש אומרים [על פי הירושלמי] שאין התר למחות במשקים אלא אם נתן משקים בחרדל מבעוד יום (עפ"י ספר התרומה, סמ"ג, וסמ"ק – בשם ר"י, מובא בריטב"א ומרדכי). ויש סוברים שאפילו נתן מים מאתמול אסור אלא אם כן כבר לש, שעתה אינו אלא מרכך (כן כתב בבאה"ל שכא, טו בדעת

הרמב"ם, ויש מתירים אפילו בלא נתינת משקים מאתמול אלא שנלוש החרדל מלחותו הטבעית – כי נתינת המשקים על החרדל אינה לישא והעירוב שעושה אחר כך אינו דרך גיבול (ע' שו"ע שכא, טו ובמשנ"ב). ונהגו להחמיר כדעה ראשונה, אם לא בדבר שבלילתו רכה ועל ידי שינוי, שיהפוך את סדר נתינת הדברים מהדרך הרגילה וגם יערב בשינוי כגון באצבע או ע"י נענוע הכלי וכיו"ב (עפ"י תרומת הדשן נג; רמ"א שם טו ובמשנ"ב).

ה. עושים 'אנומלין' בשבת; הוא משקה העשוי מיין דבש ופלפלים. רבי יהודה אומר: בשבת – בכוס. ביום טוב – בלגים. ובמועד – בחבית. רבי צדוק אומר: הכל לפי האורחים.

א. יתכן לפרש שר' צדוק מדבר רק במועד, ויתכן אף בשבת וביום טוב, ונחלק בין להקל בין להחמיר, לעולם יעשה כפי הצריך לאורחים (עפ"י פירוש המשנה לרמב"ם; שפת אמת).

ב. לא התירו עשיית אנומלים אלא כששותה אותו כמות שהוא, אבל לטרוף את המרכיבים יפה ולסנן אסור, שזהו טורח יתר ואומנות ותיקון גדול (משנ"ב שכא ס"ק סט).

אין עושים 'אלונטית' / 'אלונתית' / אלינתית (ע' ירושלמי ברכות ו,ו) – יין ישן ומים צלולים ואפרסמון, שעושים זאת לקרור הגוף לאחר המרחץ (ואין שותים אותו לצמא, ודוגמת רפואה הוא (רש"י), הלכך אסור לעשותו או לשתותו (משנ"ב שכא ס"ק ע).

דף קמ

רכז. האם הפעולות דלהלן מותרות בשבת, וכיצד?

א. שריית חילתית (= צמח חריף, המשמש לתבלין ולרפואה) במים ובחומץ, ושתייתם.

ב. שליית כרשינים ושיפויים; נתינתם לכברה וכד'.

ג. כבירת התבן בכברה או נתינתו במקום גבוה כדי שירד החומץ; נטילתו בכברה כדי ליתנו באבוס.

ד. כסכוס בגד.

ה. שליפת כתונת התלויה על קנה.

ו. טלטול ירק וקוציו שאינם ראויים למאכל; בשר ודג התלויים ליבוש.

א. אין שורים את החילתית בפושרים (לשתות המים לרפואה, לכוויד הלב), אבל נותן לתוך החומץ (ומטבל בו מאכלו). והסיק אביי [שלא כרב אדא נרשאה] שאסור הדבר מדרבנן שלא יעשה כדרך חול. ובצונן – רבי יוסי מתיר וחכמים אוסרים. וכן הורה רבי ינאי לרבי יוחנן, לאסור.

ודוקא לשרות אסור אבל לשתות מותר קב או קביים (מפני שמשקה הוא ואינו רק רפואה, לכך מותר אפילו נוטלו לרפואה). ואם התחיל לשתותו מלפני השבת ויש חשש סכנה אם לא ימשיך – ישרה בצונן ומניח בחמה (אף לחכמים).

אפילו מתכוין בשרייתו לשתיה בעלמא ולא לרפואה, אסור משום דרך עשיית חול (באר הלכה שכא, יח).

ב. אין שולים את הכרשינים (רש"י: מציף עליהם מים בכלי לברור פסולתם) ולא שפים אותם (ביד להסיר פסולת, שהריהו בורר (רש"י; או"ח שי"ט, ח). ובירושלמי אמרו מפני שהוא דש), אבל נותן לתוך הכברה או לתוך הכלכלה (אעפ"י שפעמים הפסולת נופלת דרך הנקבים ונמצא מתברר מאליו). ודעת רבי אליעזר בן יעקב בברייתא שאין משגיחים בכברה כל עיקר בשבת.

הסרת הלכלוך הדבוק בפרי – מותרת. ושפשוף הכרשינים שאסור היינו כשמשפשוף להפריד בין הפסולת לאוכל ואח"כ מוציא את הפסולת, או שמשפשוף במים והפסולת צפה, או בכגון שמשפשוף הרבה ביחד ועל ידי כך נופלות הקליפות והפסולת – שהרי זה 'בורר', אבל הסרת הלכלוך מעל הפרי סמוך לאכילתו, הרי זו דרך אכילה ומותר (הגרשו"א, מובא בשמירת שבת כהלכתה פ"ג הערה נג). ונראה שאין הדבר מוסכם (ע' בספר 'דעת החזו"א' ו, כח בשם מורנו הגר"ח קניבסקי שליט"א, מובא לעיל קט).

ג. אין כוברים את התבן בכברה ולא יתננו על גבי מקום גבוה בשביל שירד המוץ, אבל נוטל הוא בכברה ונותן לתוך האבוס [דלא כראב"י].

רש"י פרש שסובר התנא כרבי שמעון שדבר שאינו מתכוין מותר. ויש מצדדים שאפילו לרבי יהודה מותר (עפ"י שפת אמת; שבט הלוי ח"ה נח בדעת ראשונים), ואפילו נוטל בכונה את הכברה ולא כלי אחר הואיל ואינו בורר להדיא אלא נעשה הדבר ממילא בדרך נתינתו לאבוס (שפ"א).

ד. כסכוס כתונת של פשתן (הקשה לאחר כיבוסה ומשפשפה בין שתי ידיו [אבל לא בכלי. משנ"ב שב סקכ"ב]) והיא מתרככת, ואף הליבון שלה מצהיל על ידי כן); אמר רב ספרא לרב אחא בר יוסף שמותר, שלרכך הוא מכויין ולא להלבין. אבל בסודר אמר לו רב הונא שאסור (כפרש"י). והטעם לחלק, כי בסודר נראה כמוליד לבנונית (שאדם מקפיד על ליבונו וצוהרו של סודר יותר מכתונת).

וכן פסק הרמב"ם (כב, יז) שסודר אסור וחלוק מותר (וכ"ה בשו"ע שב, ה), וכובעים ושאר כלי פשתן דינם כסודר (ב"י ורמ"א שם). ויש מפרשים שגם בסודר מותר (ראב"ד; רמב"ן ורו"ה עפ"י הר"ף).

ה. כתונת הנתונה על קנה (המיועד להסק); אמר רב חסדא: מותר לשלפה מהקנה אבל לא לשלוף הקנה ממנה, שאינו ראוי לטלטול. ואם כלי אורגים הוא – מותר (רבא). וע"ע לעיל קיג בדין כלי אורגים).

ו. אגודת ירק (הערוך גרס: הוצא (= קוץ) דירקא); אמר רב חסדא: אם ראוי למאכל בהמה – מותר לטלטלו. ואם לאו – אסור.

הרמב"ם (כו, יט) פירש בעלים שריחם רע או מאוסים, ולכך הם אסורים בטלטול.

בשר (מליח) התלוי ליבוש – מותר לטלטלו (שראוי להאכל חי). דג – אסור (רב חיאי בר אשי בשם רב). כן פרש"י. והתוס' פרשו שהמדובר כאן על התלי עצמו, שזה של דג מוקצה הוא מחמת מיאוס (הערוך, וכ"מ ברמב"ם), או משום שאין בו תורת כלי, שלא כתלי של בשר.

רכת. האם מותר לגרוף האבוס מלפני הבהמה? האם מותר לסלק התבן לצדדים ולטלטלו?

לדברי רבי דוסא, גורפים את האבוס מלפני הפטם (כדי ליתן לתוכו תבן ושעורים ולא יתערב בהם עפר ויקוץ במאכלו) בשבת, ומסלקים לצדדים מפני הרעי (רש"י: גורפים התבן מלפניו שלא יתלכלך ברעי. וי"מ: בהמת מרעה, אין גורפים הזבל לגמרי מלפניה כמלפני הפטם אלא דיה בסילוקן לצדדים). וחכמים אוסרים אחד זה ואחד זה. ופירש רב חסדא מחלוקתם באבוס של כלי (וגוזרים חכמים אטו של קרקע. רש"י. וע' שפ"א), אבל בשל קרקע לדברי הכל אסור (שיש לחוש שמא ישוה גומות במתכוין (תוס'. וע' מרומי שדה), או מפני ש'פסיק רישיה' הוא (ער"ן).